Eurasian Academy of Sciences
Eurasian Art & Humanities Journal
2016 Volume:5 S: 54 - 79
Published Online July 2016 (http://arthum.eurasianacademy.org)
http://dx.doi.org/10.17740/eas.art.2016-V5-03

An Example of Italo-Greek Style: Harley 5535 (London, the British Library Harley Collection)

İlkgül KAYA ZENBİLCİ *
* Ankara Üniversitesi
E-mail: ilkgulkaya@yahoo.com

Copyright © 2016 İlkgül KAYA ZENBİLCİ. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT
This study examines, the MS with the inventory number "Harley 5535" decorated in Italo-Greek style, codicologically, palaeographically and stylistically. The MS is at Harley Collection of the British Library. According to the colophon, the MS was written by Andreas of Brindisi and was completed in May 1284 (fol. 221v, 260v). Harley 5535 contains 278 parchment folios, with the dimensions of 11.2 x 7.5 cm and is a diminutive example. The text was written in Greek miniscule and majuscule was scribed in Terra d'Otranto style. The volume includes additional Psalms(ff. 1-202v: Psalms 1-150, ff. 203-203v: Psalm 151), the Odes (ff. 203v-221 and Ode 7 adds Daniel 3:46-51 on ff. 217v-218)and the Prayers (ff. 222-277v, imperfect from the beginning to the end). Besides, the MS was decorated with two ornamental headpieces, nineteen initials and a full-page miniature. Lastly, the full-page miniature of "Nathan before king David" (2 Samuel 12: 1-19) was added on a separate leaf and dated back to second half of the twelfth century.

Keywords: Medieval Art, Manuscript, Illumination, Psalter, Italo-Greek Style, Terra d'Otranto Style

İtalo-Grek Üslubuna Bir Örnek: Harley 5535 (Londra, British Library Harley Koleksiyonu)

ÖZET
Bu çalışmada İtalo-Grek üslubundaki "Harley 5535" envanter numaralı el yazması ele alınmış; eserin kodikolojik, paleografik ve üslupsal özellikleri incelenmiştir. Bu eser, geniş bir yazma koleksiyonu bulunan Londra'daki British Library'nin Harley Koleksiyonu'na aittir. Kolophonunda Brindisili Andreas tarafından yazıldığı ve Mayıs 1284'te tamamlandığı kayıtlıdır (folio 221v, 260v). Eser parşömen üzerine yazılmış toplam 278 foliodan oluşmaktadır. Eserin boyutları 11.2 x 7.5 cm'dir ve diminütif yazmalar grubunda yer alır. Antik Grekçe olarak Terra d'Otranto üslubunda, miniskül ve majüskül harflerle yazılmış eserin metin içeriği, folio 1'den folio 202'ye kadar "Mezmurlar 1-150", folio 203r-v "Mezmurlar 151", folio 203'den folio 221'e kadar "Yakarışlar", folio 222'den folio 227'ye kadar "Dualar"ı içermektedir. İki folio üzerinde birer tezhip minyatürü vardır. On dokuz folio üzerinde inisiyal süslemelerinden oluşan minyatürler görülür. Bir folio üzerinde "Nathan Davud'un Önünde" (2 Samuel 12: 1-19) konusunu işleyen figürlü kompozisyondan oluşan tam sayfa (aristokratik) minyatür yer alır. Bu minyatür el yazmasına sonradan eklenmiştir ve 12. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilir.

Anahtar Kelimeler: Ortaçağ Sanatı, El Yazması, Minyatür, Mezmurlar, İtalo-Grek Üslup, Terra d'Otranto Üslubu

1.GİRİŞ

Bu çalışmada geniş bir yazma koleksiyonu bulunan Londra'daki British Library'nin Harley Koleksiyonu'na ait "Harley 5535" envanter numaralı el yazması ele alınmıştır. El yazmasının kodikolojik ve paleografik özellikleri belirtilmiş; üslupsal özellikleri benzer örnekler yardımıyla incelenmiştir. Kolophonunda Brindisili Andreas (gr. Ἀνδρέας Βρινδισίου)

tarafından yazıldığı kayıtlı olan eser, 8 Mayıs *Anno Mundi* 6792'de (1284) tamamlanmıştır (folio 221v, 260v).[1] El yazması, 1722'de Harley Kütüphanesi için satın alınmıştır.[2]

Harley 5535, ilk olarak 1808 yılında British Library Harley Koleksiyon katalogunun üçüncü cildinde yayınlanmıştır.[3] H. Omont'un 1884'te yayınlanan *Notes sur les Manuscrits Grecs du British Museum* adlı çalışması, el yazmasına ilişkin kısa bir künye içerir.[4] Bir başka yayın olan R. Devréesse'nin *Les Manuscrits Grecs de l'Italie Méridionale, Hïstoire, Classement, Paléographie* yayınında el yazmasının 1284'e ait olduğu ve Mezmurlar'dan oluştuğu belirtilmiştir.[5] İtalo-Grek paleografisine ilişkin A. Jacob'un çalışmasında, Terra d'Otranto stilinde yazılmış Harley 5535'e de yer verilmiştir.[6] A. Turyn'in *Dated Greek Manuscripts of the Thirteenth and Fourteenth Centuries in the Libraries of Great Britain* adlı yayınında Harley 5535 etraflıca incelenmiştir.[7] A. W. Carr'ın diminütif el yazmaları hakkındaki makalesinde, bu gruptaki Harley 5535'ten de söz edilmiştir.[8] J. Lowden'ın *Observations on Illustrated Byzantine Psalters* başlıklı makalesinde ise Harley 5535'teki figürlü kompozisyonun başka bir el yazmasından devşirildiği belirtilir ve söz konusu kompozisyon 12. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilir.[9]

2. KODİKOLOJİK VE PALEOGRAFİK ÖZELLİKLER

Kodeksin cildi British Museum'da yenilenerek kırmızı *morocco* (sumakla boyanmış keçi derisi) ile kaplanmıştır (fig. 1-3). Ön ve arka kapakta, üzerinde Latince "Virtute et fide"[10] yazılı yarım çelenk motifinin solunda ve sağında yarım palmet ve kıvrım dallardan oluşan bitkisel bezemelerin üstünde kontroposto duruşunda çift kanatlı iki melek figürü yer alır. Melekler, diyagonal şeritler halinde benek ve ekose motifleriyle bezeli bir kalkan taşır.

---

[1] Turyn, A. (1980) **Dated Greek Manuscripts of the Thirteenth and Fourteenth Centuries in the Libraries of Great Britain**. Dumbarton Oaks, Center for Byzantine Studies, Harvard University, s. 32.

[2] Wright, C. E.- Wright, R. C. (1966) **The Diary of Humphrey Wanley 1715-1726**. Londra, s.160 n.8; Wright, C. E. (1972) **Fontes Harleiani: A Study of the Sources of the Harleian Collection of Manuscripts preserved in the Department of Manuscripts in the British Museum**. Londra, s.162.

[3] - (1808) **A Catalogue of the Harleian Manuscripts in the British Museum III**. Londra, s. 274.

[4] Omont, H. (1884) **Notes sur les manuscrits grecs du British Museum**. Bibliothèque de l'École des Chartes xlv, s. 334.

[5] Devréesse, R. (1955) **Les Manuscrits Grecs de l'Italie Méridionale, Histoire, Classement, Paléographie**. (Studi e Testi 183), Vatican City, s. 50 ve 54.

[6] Jacob, A. (1977) "Les écritures de Terre d'Otrante". **La Paléographie grecque et byzantine**, s. 269-281'de s. 278.

[7] Turyn, A. (1980) **Dated Greek Manuscripts of the Thirteenth and Fourteenth Centuries in the Libraries of Great Britain**. Dumbarton Oaks, s. 31-33; fig. 21, 102d-e.

[8] Carr, A. W. (1980) "Diminutive Byzantine Manuscripts". **Codices Manuscripti vi.4**, s. 130-162'de s. 158.

[9] Lowden, J. (1988) "Observations on Illustrated Byzantine Psalters". **The Art Bulletin 70/2**, s. 242-260'ta s. 244, dipnot 15.

[10] "Virtute et Fide": Cesaret ve sadakat.

Meleklerin baş hizasında, merkezde bir taç motifi vardır. Kompozisyon deri kapak üzerine altın yaldızla ve damgalanarak yapılmıştır (fig. 1-2).

Eserin boyutları 11.2 x 7.5 cm'dir. Sırt kalınlığı yaklaşık 4 cm'dir. El yazması boyutları açısından diminütif (eng. diminutive) bir yazmadır. Kodeksin sırtında Latince "PSALTERIUM CUM HYMNIS. GRÆCE. BRIT. MUS. HARLEY 5535."[11] yazmaktadır (fig. 3).

Eser deve tüyü tonundaki[12] kaliteli parşömen üzerine yazılmıştır. Metin kahverengi ve kırmızı mürekkep ile kaleme alınmıştır ve toplam 278 foliodan oluşmaktadır. Metin dili Antik Grekçe olan el yazması, majüskül ve miniskül harflerle on yedi satır ve tek sütun halinde yazılmıştır. Mezmurlar'a giriş sayfasında (folio 1r) majüskül harfler dikkat çeker (fig. 4). Muntazam ve zarif el yazısının yuvarlak hatlı olduğu görülür. Genel olarak harfler birbirine bitişiktir. Eser Terra d'Otranto stilinde yazılmıştır.[13] Eserin metin içeriği, folio 1'den folio 202'ye kadar "Mezmurlar 1-150", folio 203r-v "Mezmurlar 151", folio 203'den folio 221'e kadar "Yakarışlar", folio 222'den folio 227'ye kadar "Dualar"dan oluşmaktadır.

3. Minyatürler

El yazmasında toplam yirmi folio üzerinde, başlık tezhibi, inisiyaller ve figürlü bir kompozisyondan oluşan minyatürler bulunmaktadır. İki folio üzerinde birer tezhip minyatürü vardır. On dokuz folio üzerinde inisiyal süslemelerinden oluşan minyatürler görülür. Bir folio üzerinde "Nathan Davud'un Önünde" (2 Samuel 12: 1-19) konusunu işleyen figürlü kompozisyondan oluşan tam sayfa (aristokratik) minyatür yer alır. Bu minyatür el yazmasına sonradan eklenmiştir ve 12. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilir.

El yazmasının minyatürlerinde altın yaldızın yanı sıra kırmızı, mavi, sarı ve yeşil renk tonları kullanılmıştır. Minyatürler tempera tekniğindedir.

Tezhipler (fig. 4 ve 14)

Folio 1r ve folio 103v üzerinde tezhip göze çarpar (fig. 4 ve 14). Folio 1r üzerinde Grekçe "ΨΑΛΤΙΡΙΟΝΟΡΓΑ"[14] metnini çevreleyen dikdörtgen bir bordür, uçları, stilize edilmiş rumi-palmet benzeri formlarla sonlanan, spiraller yapan kıvrım dallardan oluşan bitkisel motiflerle doldurulmuştur (fig. 4). Folio 103v üzerinde ise tek bir şerit halindeki bordür yine uçları stilize edilmiş, rumi-palmet benzeri motiflerle sonlanan kıvrım dallarından oluşmaktadır (fig.

[11] PSALTERIUM CUM HYMNIS.GRÆCE. BRIT. MUS. HARLEY 5535.": Mezmurlar ile İlahiler. Grek. British Museum. Harley 5535.

[12] RGB renk değerleri yaklaşık olarak 222/204/150 olarak belirlenmiştir.

[13] Jacob, A. (1977), **a.g.m.**, s. 278. Terra d'Otranto stiline ilişkin ayrıca bkz. Arnesano, D. (2008) **La minuscola barocca: scritture e libri in Terra d'Otranto nei secoli XIII e XIV**. Galatina, Universiità degli Studi di Lecce, Dipartimento dei Beni delle Arti e della Storia, Fonti Medievali e Moderne, XII.

[14] "ΨΑΛΤΙΡΙΟΝΟΡΓΑ": Mezmurlar Kitabı.

14). Benzer bir örnek, CD. gr. 150 envanter numaralı 13. yüzyılın ortasına ait bir Evangelion'da folio 133'te (parşömen 27.5 x 20.5 cm, 184 fol., Sofya) karşımıza çıkar (fig. 24). Bir başka örnek ise 14. yüzyılın ikinci çeyreğine aittir. Konstantinopolis'teki Theotokos ton Hodegon Manastırı'nda Hodegonlu Iosiph tarafından yazılan 4 Haziran 1366 tarihli Burney 18[15] envanter numaralı (parşömen ve kağıt, 33.0 x 23.5 cm, 226 fol., Brit. Lib.) el yazmasında da folio 101r'de görülür (fig. 25).

İnisiyaller (fig. 4-22)

Bazı el yazmalarında metnin paragraf başındaki ilk kelimenin ilk harfi diğer harflerden büyük ve süslemeli olarak yapılır. Bitkisel, geometrik ya da figürlü süslemelerle dikkat çekici ve estetik özellik kazanan bu harf "inisiyal" (eng. initial) olarak adlandırılmıştır. Bazı yazmalarda bir sayfa üzerinde birden fazla paragraf olabildiği gibi birden fazla inisiyal de olabilmektedir.

İnisiyaller, Harley 5535'te *folio 1r, 8v, 17v, 28v, 39v, 49v, 62r, 73v, 82v, 92v, 103v, 118r, 129r, 139v, 149r, 159r, 167r, 178r ve 203v* üzerinde karşımıza çıkar (fig. 4-22). Folio numarasına göre inisiyal harfleri, kullanılan renk tonları ve motifler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Folio no.	Harf	Renk Tonları	Motifler
Folio 1r (fig. 4)	"M"	Kırmızı, mavi	Kıvrım dallar, stilize palmet, rumi
Folio 8v (fig. 5)	"E"	Kırmızı, yeşil	Stilize palmet, rumi
Folio 17v (fig. 6)	"A"	Kırmızı, mavi, yeşil	Kolları palmet benzeri stilize haç
Folio 28v (fig. 7)	"Π"	Kırmızı, mavi, yeşil	Kıvrım dallar
Folio 39v (fig. 8)	"A"	Mavi, yeşil	Kıvrım dallar
Folio 49v (fig. 9)	"K"	Kırmızı, mavi, yeşil	Kıvrım dallar
Folio 62r (fig. 10)	"Π"	Kırmızı, mavi	Kıvrım dallar
Folio 73v (fig. 11)	"E"	Kırmızı, mavi, yeşil	Stilize palmet
Folio 82v (fig. 12)	"Σ"	Kırmızı, mavi, yeşil	Kıvrım dal
Folio 92v (fig. 13)	"E"	Kırmızı, mavi, yeşil	Kıvrım dal, stilize rumi
Folio 103v (fig. 14)	"Π"	Kırmızı, mavi, yeşil	Kıvrım dallar
Folio 118r (fig. 15)	"K"	Kırmızı, mavi, yeşil	Kıvrım dal, stilize yarım palmet
Folio 129r (fig. 16)	"A"	Kırmızı, mavi, yeşil	Kıvrım dal, stilize rumi
Folio 139v (fig. 17)	"K"	Kırmızı, mavi, yeşil	Kıvrım dal, stilize yarım palmet
Folio 149r (fig. 18)	"E"	Kırmızı, mavi	Stilize palmet
Folio 159r (fig. 19)	"E"	Kırmızı, mavi, yeşil	Kıvrım dallar

[15] Burney 18 numaralı el yazmasına ilişkin bkz. -, **Catalogue of Manuscripts in The British Museum**. Londra, 1840, s. 3-4; -, **Summary Catalogue of Greek Manuscripts**. Londra, 1999, s. 28; Buchthal, H. (1975) "Toward a History of Palaeologan Illumination". **The Place of Book Illumination in Byzantine Art**. Princeton University, s. 165, 168, fig. 31; Politis, L. (1958) "Eine Schreibereschule im Kloster ton Hodegon". **Byzantinische Zeitschrift 51**. s. 17-36, 261-87, fig. I-III, XIII-XVIII; Thompson E. M. vd. (edt.) (1903-1912) "no. 53". **New Palaeographical Society: Facsimiles of Ancient Manuscripts**. Londra, fig. 180; Spatharakis, I. (1981) **Corpus of Dated Illuminated Greek Manuscripts to the Year 1453**. (Byzantina Neerlandica 8), 2 vol., Leiden, I, no. 265; II, fig. 473; Turyn, A. (1980) **Dated Greek Manuscripts of the Thirteenth and Fourteenth Centuries in the Libraries of Great Britain**. Dumbarton Oaks Studies 17, Washington D.C., Dumbarton Oaks Center for Byzantine Studies, s. 131-34.

Folio 167r (fig. 20)	"M"	Kırmızı, mavi, yeşil	Kıvrım dallar
Folio 178r (fig. 21)	"Π"	Kırmızı, mavi, yeşil	Kıvrım dallar
Folio 203v (fig. 22)	"A"	Kırmızı, mavi	Kıvrım dallar

Harley 5535'te inisiyaller harfin formuna göre kare veya dikdörtgen çerçeve içine alınmıştır ve çerçeve zemini ile harf arasında kalan boşluklar mavi, yeşil ve kırmızı renk ile doldurulmuş, harfler ise altın yaldız ile belirginleştirilmiştir. Harflerin etrafında, stilize edilmiş palmet, yarım palmet veya rumi motifleri, spiraller yapan kıvrım dallar ya da kolları stilize palmetlerden oluşan haç motifi (fig. 6) görülmektedir. Her folio üzerindeki inisiyal birbirinden farklı biçimde bezenmiştir.

"Nathan Davud'un Önünde" (fig. 23)

El yazmasında folio 67v'da, figürlü bir kompozisyon yer almaktadır. Tam sayfa minyatür (aristokratik tipte) oluşturan bu sahnede "Nathan Davud'un Önünde" (2 Samuel 12: 1-19[16]) konusu canlandırılmaktadır (fig. 23). Sahnede bir mimari tasvir önünde tahtta oturan Davud, karşısında Nathan, iki figürün ortasında yukarıdan sahneye dahil olan bir melek figürü vardır. Davud, melek ve Nathan'ın özel ilgisine maruz kalmıştır; figürler Davud'a yönelmiştir. Davud sağ eliyle Nathan ile iletişim halindedir; karşısında ayakta duran sol elinde bir rulo taşıyan Nathan sağ eliyle takdis yaparak Davud'a dönmüştür. Böylece sahnede dinamik bir anlatım ile karşılaşırız. Kısmen tahrip olan minyatürde, Davud, tahtı ve tacıyla, kırmızı tunik ve magenta himation içinde, "kral" peygamber olarak resmedilmişken, Nathan peygamberin mavi tunik ve

[16] 2 Samuel 12: 1-19'da peygamber Nathan Davud'a gelerek bir hikaye anlatır; ayetler: "*RAB Nathan'ı Davut'a gönderdi. Nathan Davut'un yanına gelince ona, "Bir kentte biri zengin, öbürü yoksul iki adam vardı" dedi, "Zengin adamın birçok koyunu, sığırı vardı. Ama yoksul adamın satın alıp beslediği küçük bir dişi kuzudan başka bir hayvanı yoktu. Kuzu adamın yanında, çocuklarıyla birlikte büyüdü. Adamın yemeğinden yer, tasından içer, koynunda uyurdu. Yoksulun kızı gibiydi. Derken, zengin adama bir yolcu uğradı. Adam gelen konuğa yemek hazırlamak için kendi koyunlarından, sığırlarından birini almaya kıyamadığından yoksulun kuzusunu alıp yolcuya yemek hazırladı." Zengin adama çok öfkelenen Davut Nathan'a, "Yaşayan RAB'bin adıyla derim ki, bunu yapan ölümü hak etmiştir!" dedi, "Bunu yaptığı ve acımadığı için kuzuya karşılık dört katını ödemeli." Bunun üzerine Nathan Davut'a, "O adam sensin!" dedi, "İsrail'in Tanrısı RAB diyor ki, 'Ben seni İsrail'e kral olarak meshettim ve Saul'un elinden kurtardım. Sana efendinin evini verdim, karılarını da koynuna verdim. İsrail ve Yahuda halkını da sana verdim. Bu az gelseydi, sana daha neler neler verirdim! Öyleyse neden RAB'bin gözünde kötü olanı yaparak, onun sözünü küçümsedin? Hititli Uriya'yı kılıçla öldürdün, Ammonlular'ın kılıcıyla canına kıydın. Karısını da kendine eş olarak aldın. Bundan böyle, kılıç senin soyundan sonsuza dek eksik olmayacak. Çünkü beni küçümsedin ve Hititli Uriya'nın karısını kendine eş olarak aldın. "RAB şöyle diyor: 'Sana kendi soyundan kötülük getireceğim. Senin gözünün önünde karılarını alıp bir yakınına vereceğim; güpegündüz karılarının koynuna girecek. Evet, sen o işi gizlice yaptın, ama ben bunu bütün İsrail halkının gözü önünde güpegündüz yapacağım!" Davut, "RAB'be karşı günah işledim" dedi. Nathan, "RAB günahını bağışladı, ölmeyeceksin" diye karşılık verdi,"Ama sen bunu yapmakla, RAB'bin düşmanlarının O'nu küçümsemesine neden oldun. Bu yüzden doğan çocuğun kesinlikle ölecek. Bundan sonra Natan evine döndü. RAB Uriya'nın karısının Davut'tan doğan çocuğunun hastalanmasına neden oldu. Davut çocuk için Tanrı'ya yalvarıp oruç tuttu; evine gidip gecelerini yerde yatarak geçirdi. Sarayın ileri gelenleri onu yerden kaldırmaya geldiler. Ama Davut kalkmak istemedi, onlarla yemek de yemedi. Yedinci gün çocuk öldü. Davut'un görevlileri çocuğun öldüğünü Davut'a bildirmekten çekindiler. Çünkü, "Çocuk daha yaşarken onunla konuştuk ama bizi dinlemedi" diyorlardı, "Şimdi çocuğun öldüğünü ona nasıl söyleriz? Kendisine zarar verebilir!" Davut görevlilerinin fısıldaştığını görünce, çocuğun öldüğünü anladı. Onlara, "Çocuk öldü mü?" diye sordu. "Evet, öldü" dediler."* şeklindedir.

eflatun himation ile, daha mütevazı giysiler içinde betimlendiğini görmek mümkündür. Nathan ak saçları ve sakalıyla bilge bir karakter gibi görünmektedir; ki kutsal kitapta anlatılan hikayeye uygun bir kişi yaratılmıştır. Arka plandaki bir mimari tasvir yer alır. Zemin ise altın yaldız ile tamamlanmıştır. Bu kompozisyon kurgusunu, aynı konuyu işleyen Bizans minyatürlerinde görmek mümkündür. Bu benzerliği, Bizans resim sanatının kompozisyon kurgusu üzerine konulmuş değişmez kuralları belirlemektedir. Bu kurallara göre, konuya dahil olan figürlerin sahnedeki yeri ve betimlenme biçimi genel olarak değişmezken; sahnede yer alması gereken diğer nesneler de bu "değişmezlik" ilkesine sıkı sıkıya bağlı kalırlar.

Aristokratik bir örnek olan Paris Psalterionu (Cod. gr. 139, Paris-Bib. Nat.)[17] folio 136v'da aynı konu işlenmiştir (fig. 26). Sahnede sinematografik bir kurgu olsa da figürlerin yeri değişmez. Sahnenin en solunda Davud, manşetleri ve omuzları altın şeritlerle süslü beyaz renkte bir tunik üzerine; sağ omzunda bir fibula ile tutturulan, mor renkte ve altın şeritlerle süslü bir himation giymiştir; mücevherlerle süslü, arkalıklı altın bir taht üzerindeki magenta renkte yastık üstünde oturur. Tahtı ve tacıyla, dini bir karakterden ziyade bir imparator gibi resmedilmiştir. Davud'un karşısında ayakta Nathan figürü yer alır ve mavi tunik üzerine eflatun himation giymiştir. Figürler birbirine dönüktür ve iletişim halindedirler. Sahnede melek figürü yoktur. Aynı konunun işlendiği bir diğer örnek olan Benaki Psalterionu'nda[18] (Vitr. 34.3, Atina-Benaki Müzesi) folio 57v'da (fig. 27) karşımıza çıkan kompozisyonda Davud sahnenin sağında yer alır. Kırmızı tuniği, altın yaldızlı yakası ve magenta tonundaki himation ile betimlenmiştir; arkalıksız, kiremit kırmızısı taht üzerindeki yeşil yastık üstünde oturur.[19] Tahtı ve tacıyla hükümdar gibi resmedilmesi diğer örneklerle örtüşür. Davud'un karşısında Nathan, mavi tuniği ve magenta himation ile daha mütevazi bir figür olarak sahnedeki yerini almıştır. Nathan diğer örneklerde olduğu gibi ayakta durmaktadır. Davud'un

[17] Cod. gr. 139 "Paris Psalterionu"na ilişkin bkz. Buchthal, H. (1938) **The Miniatures Of The Paris Psalter: A Study In Middle Byzantine Painting**. Londra; Evangelatou, M. (2008) "Word And Image In The "Sacra Parallela (Codex Parisinus Graecus 923)". **Dumbarton Oaks Papers 62**. Dumbarton Oaks: Harvard University, s. 167, 167 dipnot[248]ve [250], 169 dipnot[253], fig. 44; Evangelatou, M. (2009) "Liturgy And The Illustration Of The Ninth-Century Marginal Psalters". **Dumbarton Oaks Papers 63**. Dumbarton Oaks: Harvard University, s. 71 dipnot[61]; Grabar, A. (1953) **The Great Centuries Of Painting**. Cenova, s. 168-169, 172; Lowden, J. (1988) "Observations On Illustrated Byzantine Psalters". **The Art Bulletin 70**. No. 2, Haziran, s. 245-247, 250-257, 259-260, fig. 12; Maguire, H. (1989) "Style And Ideology In Byzantine Imperial Art". **Gesta 28/2**. International Center Of Medieval Art, The University Of Chicago Press, s. 217-219, 221-222, 229, fig. 1-2; Omont, H. (1912) "Un Nouveau Manuscrit Grec Des Évangiles Et Du Psautier Illustré". **Comptes-rendus Des Séances De L'Académie Des Inscriptions Et Belles-Lettres**. Vol. 56, No. 7, Paris, s. 517; Stuhlfauth, G. (1933) "A Grek Psalter With Byzantine Miniatures". **The Art Bulletin 15/4**. College Art Association, Aralık, s. 313; Tikkanen, J.J. (1975) **Die Psalterillustration Im Mittelalter**. Hollanda: Davaco Publishers, taf. VII.2, VIII.1-2; Weitzmann, K. (1976) "The Ode Pictures Of the Aristocratic Psalter Recension". **Dumbarton Oaks Papers 30**. Dumbarton Oaks: Harvard University, s. 67, 67 dipnot[1]; Kaya Zenbilci, İ. (2015) "Paris Psalterionu (Cod. gr. 139, Paris-Ulusal Kütüphane) ve Makedonyan Rönesansı". **Sanat ve Estetikte Asal Değerler**. Ankara: Ankara Üniversitesi, s. 209-225.

[18] Vitr. 34.3 "Benaki Psalterionu"na ilişkin bkz. Cutler, A. ve Weyl Carr, A. (1976) "The Psalter Benaki 34.3. An unpublished illuminated manuscript from the family 2400". **Revue des études byzantines 34**, s. 281-324.

[19] Cutler, A. ve Weyl Carr, A. (1976) **a.g.m.**, s. 286.

hemen üstünde gökyüzünden sahneye uzanan bir melek figürü dikkati çeker. Kısmen tahrip olmuş sahnede, arka planda bir mimari tasvir olduğu görülmektedir. Nikaea Okulu'nda üretildiği düşünülen ve "*Family 2400*" grubuna ait el yazmalarından biri olduğu ileri sürülen el yazması 12. yüzyılın ikinci yarısına ya da yaklaşık 1180'e tarihlendirilir.[20]British Library'deki Add MS 36928[21] envanter numaralı psalterion, aynı konunun işlendiği bir diğer örnektir (fig. 28). Folio 46v'da yer alan tam sayfa minyatürde iki sahne yer alır. Üstteki kompozisyonda Davud ve Nathan konusu işlenmiştir. Sahnede üç figür vardır: merkezde Davud, karşısında, sahnenin sağında Nathan, sahnenin en solunda ve Davud'un hemen arkasında melek figürü. Zeminde altın yaldız dikkati çeker. Nathan'ın arkasında ise bir mimari tasvir göze çarpar. Davud, altın şeritlerle süslü mor ya da magenta bir tunik ya da himation giymiştir. Minyatür büyük ölçüde tahrip olduğundan Davud'un giysilerini tanımlamak güçtür. Arkalıklı, oldukça süslü bir taht üzerinde tasvir edilen Davud, bu minyatürde de kral peygamber olarak resimlenmiştir. Nathan'ı ise daha mütevazı giysiler içinde betimlenmiş olarak görürüz. Nathan, mavi bir tunik ve eflatun himation içindedir. El yazması 1090 yılına aittir.[22]

4. Değerlendirme

Ortaçağda İtalya'da, özellikle resim sanatında kendini gösteren Bizans üslubunun etkileri, bazı merkezlerde daha belirgindir. Salerno'da üretilen el yazmaları başta olmak üzere, Kalabria ve Sicilya gibi önemli yerleşimlerde, Salento ya da Terra d'Otranto gibi bölgelerde sanat eserleri üzerinde Bizans etkisi görülür. İtalyan yarımadasının güneyindeki Salento ve Terra d'Otranto Grekçe konuşulan ve Grek kültürü ile Ortodoks inancının yayıldığı ve 13. yüzyılda -Norman

[20] Papacostas, T. (2015) "Monastic Estates in the Middle Byzantine Period Evidence from Cyprus for Local and Overseas Landowners". **Medieval Cyprus: A Place of Cultural Encounter**. (ed. S. Rogge-M. Grünbart), Germany: Waxmann, s. 132-146'da s. 132.

[21] Add MS 36928 envanter numaralı psalteriona ilişkin bkz. - (1907) **Catalogue of Additions to the Manuscripts in the British Museum, 1900-1905**. Londra, s. 257-259; Aubineau, M. (1968) **Codices Chrysostomici Graeci, I: Codices Britanniae et Hiberniae**. Paris, s. 73, no. 86; Cutler, A. (1979) "A Psalter from Mar Saba and the Evolution of the. Byzantine David Cycle". **Journal of Jewish Art 6**. s. 39-63; Cutler, A. (1979) "The aristocratic psalter: the state of research". **Actes du XVe Congrès international d'études byzantines, Athènes - septembre 1976 (Πρακτικα του IE' διεθνους συνεδριου Βυζαντινων σπουδων, Αθηναι - Σεπτέμβριος 1976 (Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας 92)**. 4 vols, Athens 1979-1981, vol. 1, s. 423-449; Flury, S. (1916) "Islamische Ornamente in einem griechischen Psalter von ca. 1090". **Der Islam: Zeitschrift für Geschichte und Kultur des islamischen Orients 7**. s. 115-170; Phillipps, T. (1850) **Catalogus manuscriptorum Magnae Britanniae**. Middle Hall, s. 12., no. 8; Rahlfs, A. (1914) **Verzeichnis der griechischen Handschriften des Alten Testaments (Nachrichten von der königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen philol-hist. Klasse)**. Berlin, s. 106; Richard, M. (1952) **Inventaire des manuscrits grecs du British Museum I, Fonds Sloane, Additional, Egerton, Cottonian et Stowe**. Paris, s. 67; Spatharakis, I. (1981) **Corpus of Dated Illuminated Greek Manuscripts to the Year 1453**. (Byzantina Neerlandica 8), 2 vol., Leiden, s. 36, no. 109; Walter, C. (1975) "Raising on a shield in Byzantine iconography". **Revue des études byzantines 33** s. 133-176.

[22] Weyl Carr, A. (2005) **Cyprus and the Devotional Arts of Byzantium in the Era of the Crusades**. Ashgate, s. 206.

hakimiyetinde iken- halen sürdüğü bölgelerdir.[23] Burada ele aldığımız Harley 5535 envanter numaralı el yazması, paleografik olarak Terra d'Otranto üslubunda yazılmıştır[24] ve minyatürlerde Bizans üslubunun etkileri görülmektedir. Bazı araştırmacılar bu üslubu İtalo-Grek üslup olarak adlandırır.[25] El yazmasına sonradan eklenen ve "Nathan Davud'un Önünde" konusunun resmedildiği 12. yüzyılın ikinci yarısına ait olduğu ileri sürülen minyatür, bu üsluba iyi bir örnek oluşturur. Minyatür hem kompozisyon kurgusu hem de figürlerin betimlenişi açısından, Bizans üretimi örneklerle paraleldir. Davud'un imparatorluk giysileri içinde ve tacıyla, taht üzerinde otururken; Nathan'ın ise daha mütevazı giysiler içinde, Davud'un karşısında ayakta dururken betimlenmesi, bu sahneye ilişkin değişmez özelliklerdir. Fakat ne yazık ki bu minyatürün devşirildiği kaynağı bilmiyoruz. Konusu itibariyle başka bir Mezmurlar Kitabı (gr. psalterion) için hazırlanmış olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü Davud siklusu, Mezmurlar'ın bir parçasıdır.

Harley 5535'te yer alan inisiyaller, Bizans el yazmalarındaki örneklerden biraz farklıdırlar. Bizans örneklerinde harflerin bir bitkiye ya da bir figüre dönüştüğünü görmek mümkündür.[26] Buradaki harfler ise çerçeve içine alınmış; altın yaldızla belirginleştirilmiş ve harflerle çerçeve arasındaki boşluklar bitkisel motiflerle süslenmiştir. I. Spatharakis, el yazmasının inisiyallerinin Batı stilinde olduğunu belirtir.[27]

Harley 5535'teki folio 1r ve 103v üzerindeki tezhip minyatürlerinde gördüğümüz, uçları stilize edilmiş rumi-palmet benzeri formlarla sonlanan, spiraller yapan kıvrım dallardan oluşan bitkisel motifler, Bizans el yazmalarında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Öte yandan benzer bitkisel formları, Bizans anıtsal resim sanatının erken örneklerinden itibaren ya da el sanatı ürünlerinde dahi görmek mümkündür. Bu tipteki bitkisel formlar, Bizans resim sanatı özgün karakterine ulaştığında birbirini tekrar eder hale gelmiştir. Burada sözünü ettiğimiz el yazmasının da, bu Bizans geleneğine öykündüğünü ileri sürmek yanlış olmayacaktır.

---

[23] Cavallo, G. (2000) "Between Byzantium and Rome: Manuscripts from Southern Italy". **Perceptions of Byzantium and its neighbors (843-1261)**. New York: Metropolitan Museum of Art, New Haven: Yale University Press, s. 136-154'te s. 150. Ayrıca bkz. Belting, H. (1974) "Byzantine Art among Greeks and Latins in Southern Italy". **Dumbarton Oaks Papers 28**, s. 1-29.

[24] Örneğin bkz. Cardulli, M. (2007) "Molteplicità di influssi culturali e circolazione di idee in Terra d'Otranto : il manoscritto Vallicelliano c7". **Arte medievale 6/1**, s. 75-84; Durante, R. (2008) "*Miniature e affreschi in Terra d'Otranto. L'Ambrosianus D 67 sup. e le decorazioni pittoriche di S. Maria della Croce a Casaranello di S. Mauro a Gallipoli*". **Rivista di Studi Bizantini e Neoellenici**, s. 225-256; Hoffmann, P. (1984) "La décoration du Parisinus graecus 2572, schédographie otrantaise de la fin du XIIIe siècle (a. 1295- 1296)". **Mélanges de l'Ecole française de Rome. Moyen-Age, Temps modernes**, tome 96, n°2, s. 617-645.

[25] Jacob, A. (1974) "L'evoluzione dei libri liturgici bizantini in Calabria e in Sicilia dall'viii al xvi secolo, con particolare riguardo ai riti eucaristi". **Calabria Bizantia. Vita Religiosa e strutture amministrative (Atti del primo e secondo incontro di Studi Bizantini)**. Reggio Calabria, s. 47-69.

[26] bkz. Maayan-Fanar, E. (2010) "Interpreting Genesis. A note on artistic invention and the Byzantine illuminated letter". **Zograf 34**, s. 27-36.

[27] Spatharakis, I. (1981) **a.g.e.**, Vol. 1, s. 52.

REFERENCES

- (1808) **A Catalogue of the Harleian Manuscripts in the British Museum III**. Londra.
- (1840) **Catalogue of Manuscripts in The British Museum**. Londra.
- (1907) **Catalogue of Additions to the Manuscripts in the British Museum, 1900-1905**. Londra.
- (1999) **Summary Catalogue of Greek Manuscripts**. Londra.
- Arnesano, D. (2008) **La minuscola barocca: scritture e libri in Terra d'Otranto nei secoli XIII e XIV**. Galatina, Università degli Studi di Lecce, Dipartimento dei Beni delle Arti e della Storia, Fonti Medievali e Moderne, XII.
- Aubineau, M. (1968) **Codices Chrysostomici Graeci, I: Codices Britanniae et Hiberniae**. Paris, s. 73, no. 86.
- Belting, H. (1974) "Byzantine Art among Greeks and Latins in Southern Italy". **Dumbarton Oaks Papers 28**, s. 1-29.
- Buchthal, H. (1938) **The Miniatures Of The Paris Psalter: A Study In Middle Byzantine Painting**. Londra.
- Buchthal, H. (1975) "Toward a History of Palaeologan Illumination". **The Place of Book Illumination in Byzantine Art**. Princeton University, s. 165, 168, fig. 31.
- Cardulli, M. (2007) "Molteplicità di influssi culturali e circolazione di idee in Terra d'Otranto: il manoscritto Vallicelliano c7". **Arte medievale 6/1**, s. 75-84.
- Carr, A. W. (1980) "Diminutive Byzantine Manuscripts". **Codices Manuscripti vi.4**, s. 130-162.
- Cavallo, G. (2000) "Between Byzantium and Rome: Manuscripts from Southern Italy". **Perceptions of Byzantium and its neighbors (843-1261)**. New York: Metropolitan Museum of Art, New Haven: Yale University Press, s. 136-154.
- Cutler, A. (1979) "A Psalter from Mar Saba and the Evolution of the. Byzantine David Cycle". **Journal of Jewish Art 6**. s. 39-63.
- Cutler, A. ve Weyl Carr, A. (1976) "The Psalter Benaki 34.3. An unpublished illuminated manuscript from the family 2400". **Revue des études byzantines 34**, s. 281-324.
- Cutler, A. (1979) "The aristocratic psalter: the state of research". **Actes du XVe Congrès international d'études byzantines, Athènes - septembre 1976 (Πρακτικα του ΙΕ' διεθνους συνεδριου Βυζαντινων σπουδων, Αθηναι - Σεπτέμβριος 1976 (Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Αρχαιολογικής Εταιρείας 92)**. 4 vols, Athens 1979-1981, vol. 1, s. 423-449.
- Devréesse, R. (1955) **Les Manuscrits Grecs de l'Italie Méridionale, Histoire, Classement, Paléographie**. (Studi e Testi 183), Vatican City.
- Durante, R. (2008) "*Miniature e affreschi in Terra d'Otranto. L'Ambrosianus D 67 sup. e le decorazioni pittoriche di S. Maria della Croce a Casaranello di S. Mauro a Gallipoli*". **Rivista di Studi Bizantini e Neoellenici**, s. 225-256.
- Džurova, A. (2001) **La miniatura Bizantina I manoscritti miniati e la lorodiffusione**. Milano.
- Evangelatou, M. (2008) "Word And Image In The "Sacra Parallela (Codex Parisinus Graecus 923)". **Dumbarton Oaks Papers 62**. Dumbarton Oaks: Harvard University, s. 167, 167 dipnot[248]ve [250], 169 dipnot[253], fig. 44.
- Evangelatou, M. (2009) "Liturgy And The Illustration Of The Ninth-Century Marginal Psalters". **Dumbarton Oaks Papers 63**. Dumbarton Oaks: Harvard University, s. 71 dipnot[61].

- Flury, S. (1916) "Islamische Ornamente in einem griechischen Psalter von ca. 1090". **Der Islam: Zeitschrift für Geschichte und Kultur des islamischen Orients 7**. s. 115-170.
- Grabar, A. (1953) **The Great Centuries Of Painting**. Cenova, s. 168-169, 172.
- Hoffmann, P. (1984) "La décoration du Parisinus graecus 2572, schédographie otrantaise de la fin du XIIIe siècle (a. 1295- 1296)". **Mélanges de l'Ecole française de Rome. Moyen-Age, Temps modernes**, tome 96, n°2, s. 617-645.

- Jacob, A. (1974) "L'evoluzione dei libri liturgici bizantini in Calabria e in Sicilia dall'viii al xvi secolo, con particolare riguardo ai riti eucaristi". **Calabria Bizantia. Vita Religiosa e strutture amministrative (Atti del primo e secondo incontro di Studi Bizantini)**. Reggio Calabria, s. 47-69.
- Jacob, A. (1977) "Les écritures de Terre d'Otrante". **La Paléographie grecque et byzantine**, s. 269-281.
- Kaya Zenbilci, İ. (2015) "Paris Psalterionu (Cod. gr. 139, Paris-Ulusal Kütüphane) ve Makedonyan Rönesansı". **Sanat ve Estetikte Asal Değerler**. Ankara: Ankara Üniversitesi, s. 209-225.
- Lowden, J. (1988) "Observations on Illustrated Byzantine Psalters". **The Art Bulletin 70/2**, s. 242-260.
- Maayan-Fanar, E. (2010) "Interpreting Genesis. A note on artistic invention and the Byzantine illuminated letter". **Zograf 34**, s. 27-36.
- Maguire, H. (1989) "Style And Ideology In Byzantine Imperial Art". **Gesta 28/2**. International Center Of Medieval Art, The University Of Chicago Press, s. 217-219, 221-222, 229, fig. 1-2.
- Omont, H. (1884) **Notes sur les manuscrits grecs du British Museum**. Bibliothèque de l'École des Chartes xlv.
- Omont, H. (1912) "Un Nouveau Manuscrit Grec Des Évangiles Et Du Psautier Illustré". **Comptes-rendus Des Séances De L'Académie Des Inscriptions Et Belles-Lettres**. Vol. 56, No. 7, Paris, s. 517.
- Papacostas, T. (2015) "Monastic Estates in the Middle Byzantine Period Evidence from Cyprus for Local and Overseas Landowners". **Medieval Cyprus: A Place of Cultural Encounter**. (ed. S. Rogge-M. Grünbart), Germany: Waxmann, s. 132-146.
- Phillipps, T. (1850) **Catalogus manuscriptorum Magnae Britanniae**. Middle Hall, s. 12., no. 8.
- Politis, L. (1958) "Eine Schreibereschule im Kloster ton Hodegon". **Byzantinische Zeitschrift 51**. s. 17-36, 261-87, fig. I-III, XIII-XVIII.
- Rahlfs, A. (1914) **Verzeichnis der griechischen Handschriften des Alten Testaments (Nachrichten von der königlichen Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen philol-hist. Klasse)**. Berlin.
- Richard, M. (1952) **Inventaire des manuscrits grecs du British Museum I, Fonds Sloane, Additional, Egerton, Cottonian et Stowe**. Paris.
  Stuhlfauth, G. (1933) "A Grek Psalter With Byzantine Miniatures". **The Art Bulletin 15/4**. College Art Association, Aralık, s. 313.
- Thompson E. M. vd. (edt.) (1903-1912) "no. 53". **New Palaeographical Society: Facsimiles of Ancient Manuscripts**. Londra, fig. 180.
- Spatharakis, I. (1981) **Corpus of Dated Illuminated Greek Manuscripts to the Year 1453**. (Byzantina Neerlandica 8), 2 vol., Leiden, I, no. 265; II, fig. 473; s. 36, no. 109.
- Tikkanen, J.J. (1975) **Die Psalterillustration Im Mittelalter**. Hollanda: Davaco Publishers, taf. VII.2, VIII.1-2.

- Turyn, A. (1980) **Dated Greek Manuscripts of the Thirteenth and Fourteenth Centuries in the Libraries of Great Britain**. Dumbarton Oaks, Center for Byzantine Studies, Harvard University.
- Walter, C. (1975) "Raising on a shield in Byzantine iconography". **Revue des études byzantines 33** s. 133-176.
- Weitzmann, K. (1976) "The Ode Pictures Of the Aristocratic Psalter Recension". **Dumbarton Oaks Papers 30**. Dumbarton Oaks: Harvard University, s. 67, 67 dipnot[1].
- Weyl Carr, A. (2005) **Cyprus and the Devotional Arts of Byzantium in the Era of the Crusades**. Ashgate.
- Wright, C. E. (1972) **Fontes Harleiani: A Study of the Sources of the Harleian Collection of Manuscripts preserved in the Department of Manuscripts in the British Museum**. Londra.
- Wright, C. E.- Wright, R. C. (1966) **The Diary of Humphrey Wanley 1715-1726**. Londra, s.160 n.8.

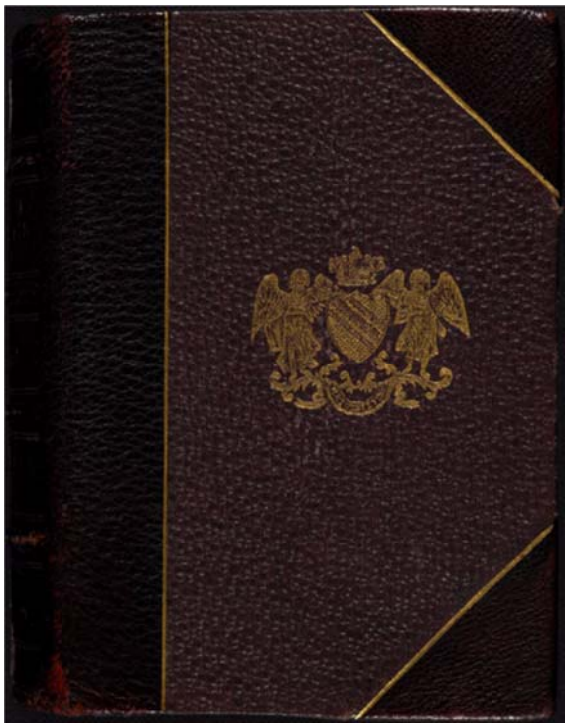

Fig. 1.Harley 5535, ön kapak. (Londra, British Library©)

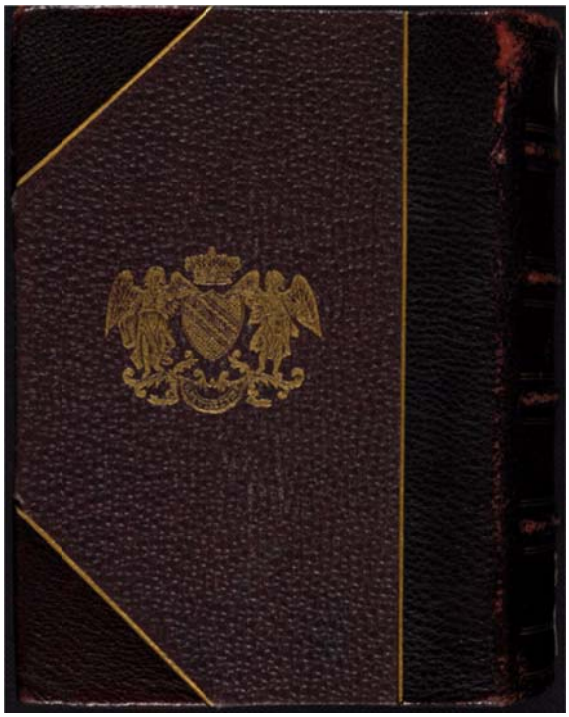

Fig.2.Harley 5535, arka kapak. (Londra, British Library©)

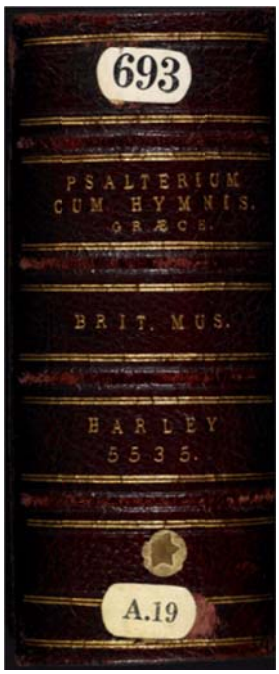

Fig.3.Harley 5535, sırt. (Londra, British Library©)

Fig.4.Harley 5535, folio 1r. (Londra, British Library©)

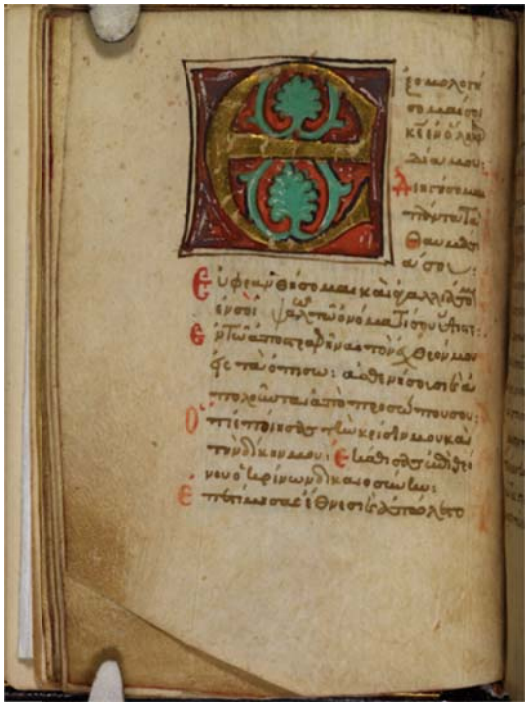

Fig.5.Harley 5535, folio 8v. (Londra, British Library©)

Fig.6.Harley 5535, folio 17v. (Londra, British Library©)

Fig.7.Harley 5535, folio 28v. (Londra, British Library©)

Fig. 8.Harley 5535, folio 39v. (Londra, British Library©)

Fig. 9.Harley 5535, folio 49v. (Londra, British Library©)

Fig. 10.Harley 5535, folio 62r. (Londra, British Library©)

Fig.11.Harley 5535, folio 73v. (Londra, British Library©)

Fig.12.Harley 5535, folio 82v. (Londra, British Library©)

Fig. 13.Harley 5535, folio 92v. (Londra, British Library©)

Fig. 14.Harley 5535, folio 103v. (Londra, British Library©)

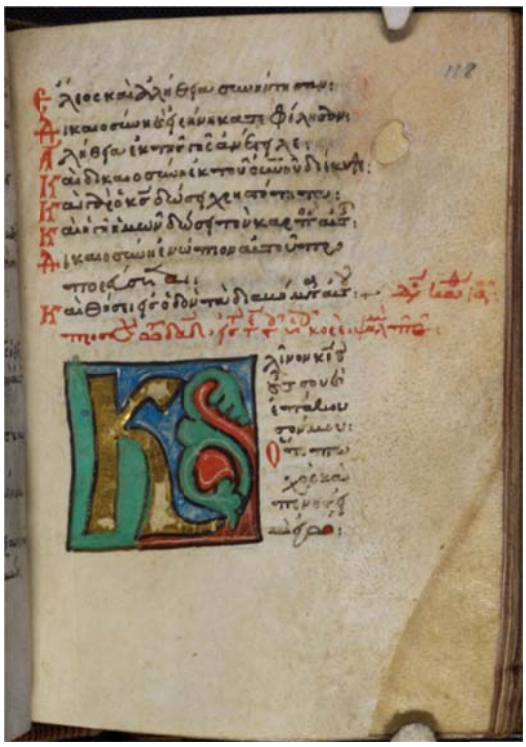

Fig. 15.Harley 5535, folio 118r. (Londra, British Library©)

Fig. 16.Harley 5535, folio 129r. (Londra, British Library©)

Fig. 17.Harley 5535, folio 139v. (Londra, British Library©)

Fig. 18.Harley 5535, folio 149r. (Londra, British Library©)

Fig. 19.Harley 5535, folio 159r. (Londra, British Library©)

Fig. 20.Harley 5535, folio 167r. (Londra, British Library©)

Fig. 21.Harley 5535, folio 178r. (Londra, British Library©)

Fig. 22.Harley 5535, folio 203v. (Londra, British Library©)

Fig. 23.Harley 5535, folio 67v. (Londra, British Library©)

Fig. 24.CD gr. 150, folio 133. (Sofya, Bulgaristan)

(Džurova, A. (2001). **La miniatura Bizantina I manoscritti miniati e la lorodiffusione**. Milano, fig. 123.)

Fig. 25.Burney 18, folio 101r. (Londra, British Library©)

Fig. 26.Cod. gr. 139-"Paris Psalterionu", folio 136v.

(Paris, Bibliothèque nationale de France©)

Fig. 27.Benaki Psalterionu 34.3, folio 57v.

(Cutler, A. ve Weyl Carr, A. (1976) "The Psalter Benaki 34.3. An unpublished illuminated manuscript from the family 2400". **Revue des études byzantines 34**. fig. 5).

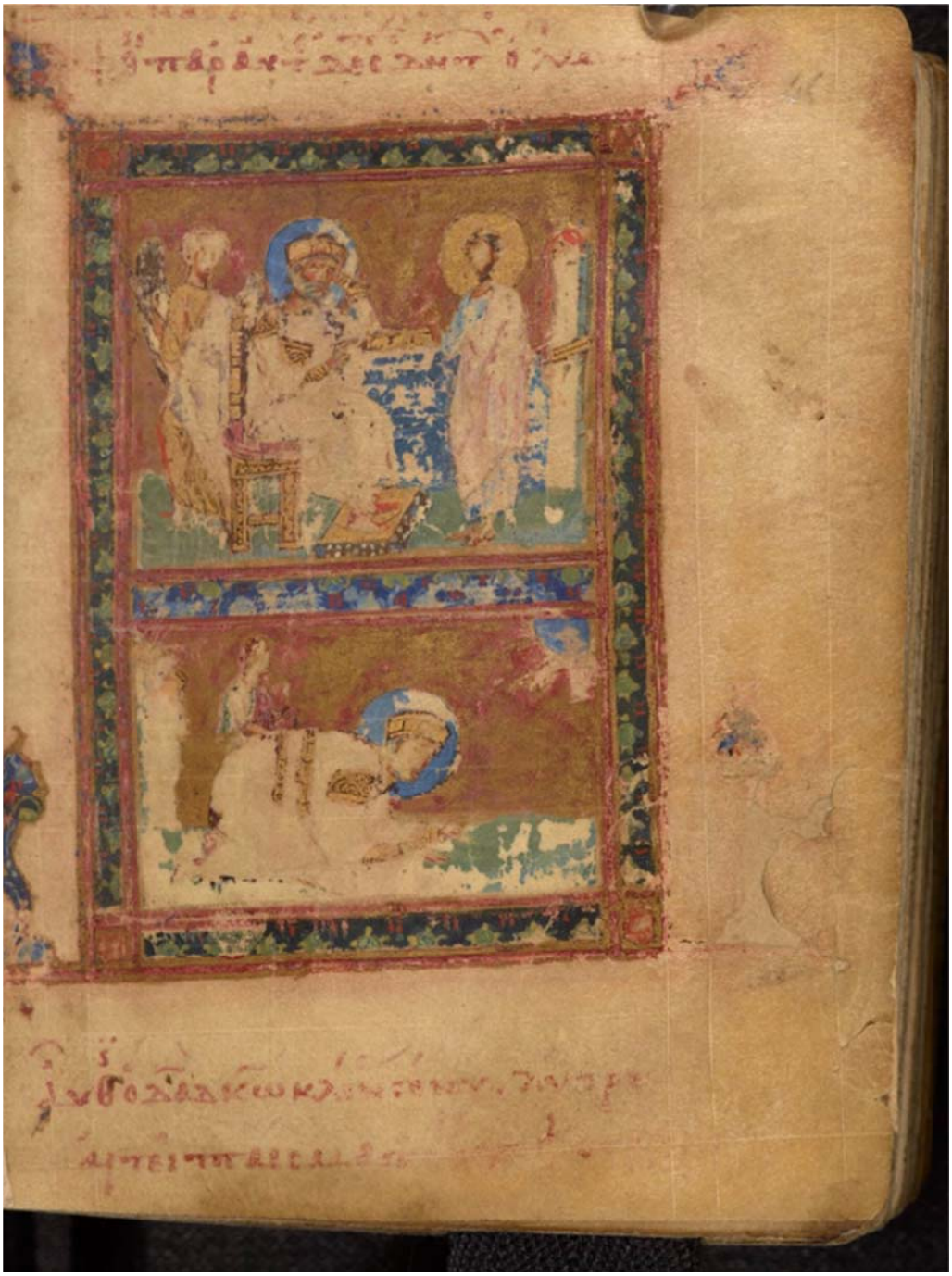

Fig. 28. Add MS 36928, folio 46v.

(Londra, British Library©)